

AZ ÓBUDAI SZENTHÁROMSÁG-SZOBORCSOPORT

E téma azért aktuális, mert Óbudán, a Szentlélek téren újra fel akarják állítani az 1956-ban lebontott Szentháromság-szoborcsoportot. Már kutatásom kezdetén kitűnt, hogy egy idevágó tanulmány elkészítését leginkább két tény indokol(hat)ja Egrészt még soha senki nem írta meg e köztéri alkotás történetét, illetve az eddig megjelent szörványos adatok közül jó néhány téves. Másrészt a lebontott szobrok a Budapesti Történeti Múzeum Fővárosi Képtárának szoborgyűjteményében található¹, de „életrajzuk” megírására eddig még nem került sor. Következésképpen dolgozatunk nem művészettörténeti elemzés, hanem e szoborcsoport leírása és történetének összefoglalása.

A Kisázsziában kitört pestis 1738 decemberében érte el Óbudát, az első megbetegedéseket ekkor észlelték. A járvány 1739 júniusa és szeptembere között tombolt a legerősebben. Miután a helység plébánosát is elvitte a „fekete halál”, az újonnan betelepedett trinitárius szerzetesek látták el a papi feladatokat a haldoklók körül. Oly nagy volt az elhunytak száma, hogy soknak a nevét be sem jegyezték a halotti anyakönyvbe. Az utolsó beteg 1739. november 30-án halt meg a pestiskórházban. Thomas Segetta (vagy Segetha), óbudai bíró 1739. december 16-án készítette el a járvány szomorú mérlegét. Kimutatása szerint a halottak száma összesen 888 volt, vagyis a járvány Óbuda akkori lakosságának körülbelül a felét ragadta el.²

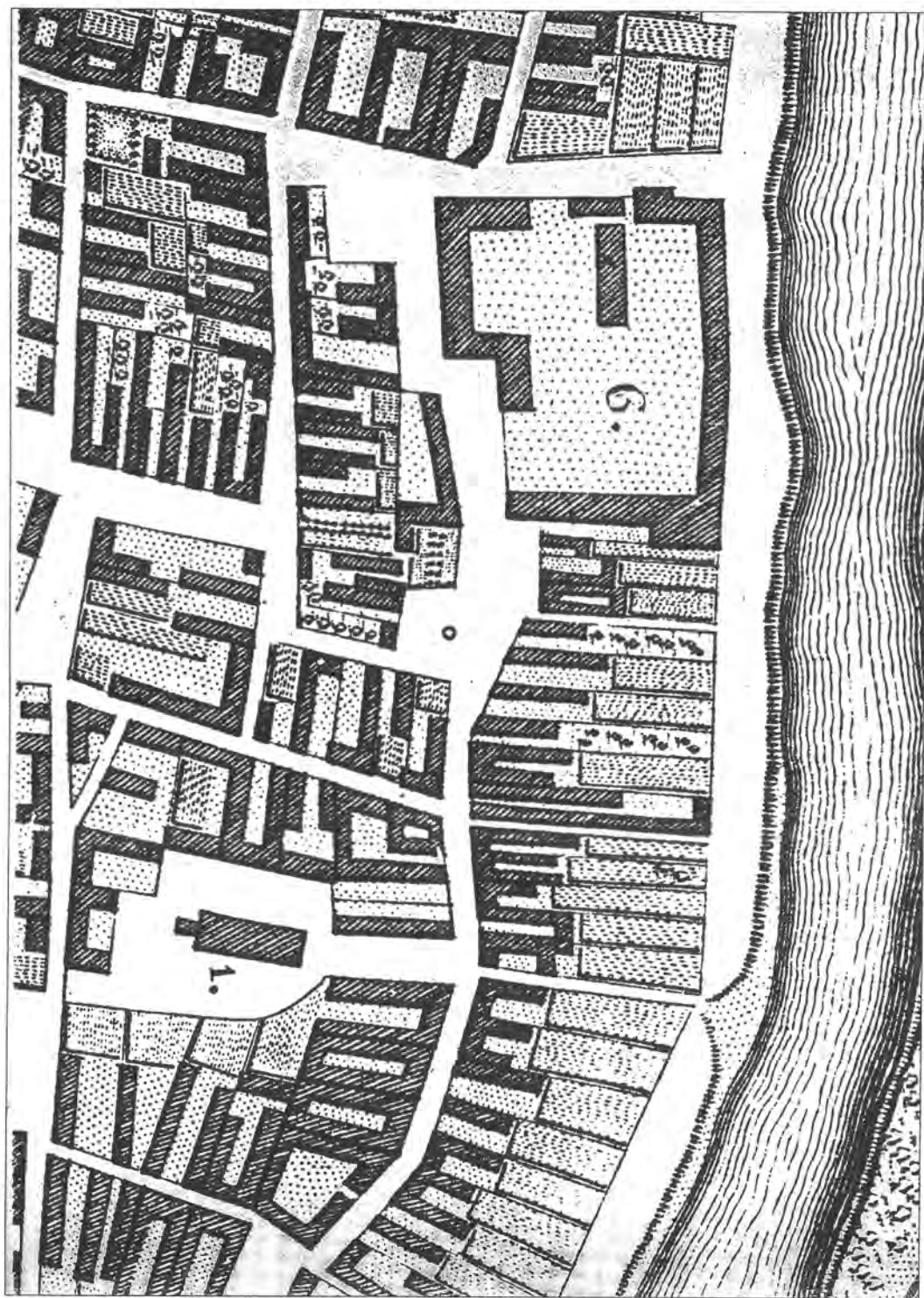
A betegséggel szemben védtelen emberek vallásos hitükben kerestek magyarázatot és vigasztalást. A járványt Isten büntetésének, annak elmúlását pedig Isten könyörületességének tekintették. Éppen ezért elhatározták, hogy egy Szentháromság-szobor (pontosabban szoborcsoport) állításával kéri bűneik bocsánatát és fejezik ki hálájukat a túlélésért.³ Ez szorosan összefüggött azzal a ténnyel, hogy az 1730-as években Óbuda lakosságának 77%-a katolikus, 12%-a református volt.

Feltehetőleg Segetta Tamás óbudai bíró (megh. 1743. augusztus 19.) irányításával (ez a feladat óhatatlanul reá hárult, hiszen a helyi plébános 1739 júniusában meghalt) öt hónap, tehát viszonylag rövid idő alatt összegyűjtötték a szoborcsoport elkészítéséhez szükséges pénzt. Egyik része özv. gróf Zichy Péternétől (?–1745), a helység földbirtokosától származott, 704 forintot az óbudai plébániatemplom építésére gyűjtött összegből vettek el, a harmadik részét valószínűleg a helyi lakosság adományjaiból szedték össze.

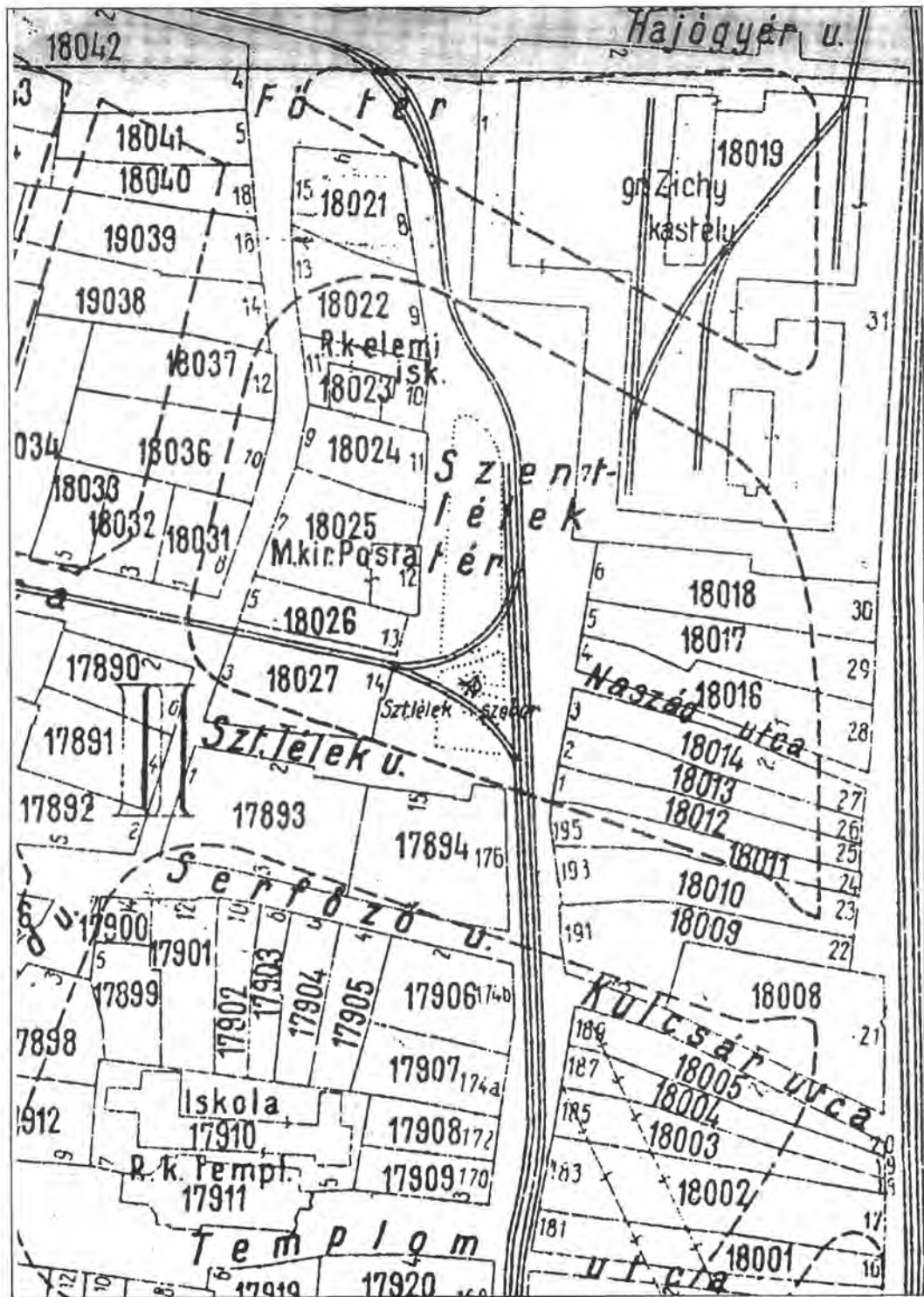
Az alapkőletételre 1740. május 30-án került sor a Zichy-kastély délnyugati sarkától néhány méterre lévő téren.⁴ Ezt a négyzet alakú területet északról, délről és nyugatról lakótelkek, keletről a Fő utca (az akkor még idáig nyúló Lajos utca) határolta. A teret és a Duna-partot a szűk Hajós utca kötötte össze (l. 1–2. térkép).⁵ A hely kiválasztásában talán szerepet játszott, hogy a trinitáriusok első csoportja 1738 októberében (tehát a pestis kitörése előtt egy hónappal!) telepedett le a kastély közelében, s a rend tagjai azonnal bekapcsolódtak a betegek ápolásába.

A szoborcsoport a tér közepén helyezkedett el, homlokfala, azaz fő oldala kelet felé nézett. Felállításának pontos ideje vagy időtartama ismeretlen, legkorábban 1740 folyamán, de mindenesetre 1743 előtt készült. Lappangó vagy elveszett számadásai hiányában sem tervezőjét, sem szobrászát nem ismerjük. Stílusa barokk.

A szoborcsoportról személyes emlékeink, feljegyzéseink nincsenek, tehát nagyságát, tagolását stb., egyszóval látványát csak képek és leírások segítségével idézhetjük fel, ismerhetjük meg. Sajnos a for-

1. A szoborcsoport és környéke Lipszky János Ofen und Pest című térképén, 1810. Részlet

Ua. Budapest székesfőváros összes területi ábrázolási térképén, 1937. Részlet

rsok gyérek és mind az 1900-as évekből származnak, a XVIII–XIX. századból semmilyen anyagunk nincs. Ugyanakkor a részletes és pontos térképeken – melyek közül kettőt (1810, 1862) mi is bemutattunk – mindig szerepel e köztéri alkotás, ami legalább folyamatos létét és változatlan helyét bizonyítja.

Először és mindmáig a legrészletesebben Schmall Lajos írta le Budapest vallásos köztéri szobrairól 1900-ban készített és sajnálatos módon kéziratban maradt összefoglalásában.⁶ Az első képek – öt darab fénykép – 1911-ben jelentek meg.⁷

A Szentháromság-szoborcsoport teljes egészében homokkőből készült, kivéve a kerítést és azt a néhány vasapplikációt, melyeket minden esetben jelzünk.

Az alkotás lényegét megjelenítő középső tömb vízszintes metszete, bármely magasságban, egyenlő oldalú háromszög. Az aléptímeny két részre tagolódik, melyeket párkány választ el egymástól. Az alsó rész dísztelen, sarkait vastkos voluták (csiga, illetve tekercs alakú díszítés, sarokforma) támasztják. A felső rész méreteiben némileg kisebb, ugyanakkor jóval díszesebb. A párkányra támaszkodó sarkok szintén tekercs alakú tömbök, melyek tetején egy-egy puttófej található. A felettük kihajló, akantuszlevéllel díszített konzolok három szent ember nagyságú szobrát tartják.

Ha szemből vizsgáljuk az alkotást, akkor bal oldalon Xavéri Szent Ferenc szobra (2. kép) áll. A bajszos, szakállas alak miseruhát visel, nyakában stóla lóg, melynek mindkét végét kereszt díszíti. Behajlított jobb keze a stólán, illetve mellkasán nyugszik. Kissé felemelt és előrenyújtott bal keze vasfeszületet tart. Feje tetején szintén vasból készült, tizenegy ágú sugárglória. Minden ág vége öt vékony ujjként nyílik szét.

Xavéri Szent Ferenc élete nincs kapcsolatban a pestissel, ő elsősorban tömeges indiai és japán hittérítése révén vált közismertté. Feltehetőleg a jezsuiták hatására terjedt el tisztelete Pest-Budán.

Jobb oldalon Borromei Szent Károly szobra (3. kép) magasodik. A szöretlen arcú férfi papi öltözetet visel. Fejét kicsit jobbra hajtja, felette a már leírt sugárglória. Nyakát egy elől csomóra kötött kötéldarab veszi körül. Mellkasa elé emelt jobb kezében keresztet tart, melynek felső része jobb vállához támaszkodik. Borromei Károly az 1576–1578 között Milánóban dühöngő „fekete halál” és éhínség idején az emberek ápolását, ételmezését szervezte. Közben könyörgő körmeneteket vezetett, vezeklése jeléül nyakába vetett kötéllel.

A harmadik sarkon Szent Flórián szobra (4. kép) áll. A bajszos, szakállas figurán római, katonai öltözet, fején sisak, afelett pedig a korábban ismertetett sugaras glória. Az alak – kissé jobbfelé hajolva – lefelé néz a lába mellett lévő, térdmagasságú és lángoló házra, s közben egy edényből (vödörből?) vizet önt rá. Bal kezével feje fölé magasodó zászlót karol át.

Flórián római tiszt volt és a mai Ausztria területén szolgált. Keresztény hite miatt megkínózták, majd 304-ben vízbe fojtották. Olyan szentnek tartják, aki megvédi a tűztől az épületeket és a tűzzel valamilyen kapcsolatban lévő személyeket (tűzoltók, kéményseprők, kovácsok, pékek, fazekasok stb.).

A talapzat felső részének három oldalsíkján egy-egy dombormű található. A domborműveket nagyjából trapéz alakú keret szegélyezi, amely lent egyenes, kétoldalt homorú, fent enyhén domború. Legnagyobb szélessége 150, magassága 70 centiméter.

A homlokoldalon hosszú lepelbe öltözött, mezítlabas nő látható, aki terméskő halmon (ágyon?) fekszik (5–6. kép). Feje Szent Ferenc, lába Szent Károly irányában helyezkedik el. Keresztbe tett alkarjai a mellén nyugszanak. Alóluk egy kereszt nyúlik felfelé, illetve a bal felkarra támaszkodva. A figura combja felett bojt lóg, ettől jobbra, a kép jobb felső sarkában kikötött függöny kettős hulláma húzódik.

A dombormű Szent Rozáliát ábrázolja, aki a XII. században remeteként élte le életét Szicíliában, s amikor 1624-ben csontjait körbevették Palermóban, az ott dúló pestisjárvány megszűnt. „Alig van történelmi hazánkban főtéri Szentháromság-szobor, amelynek mellékalakjai között, a többi barokk pestispatrónus társaságában ott ne volna Rozália reliefszerűen ábrázolt, barlangban fekvő alakja” – írja Bálint Sándor.⁸

A talapzat másik, Xavéri Szent Ferenc és Szent Flórián közötti domborművén egy férfi térdel. Válai mellett egy-egy puttófejet, előtte juhokat, azok felett három villámot kibocsátó felhőcsomót találunk.

1. A szoborcsoport északkelet felől, 1931 előtt

A szűkös szakirodalom egyöntetű állítása szerint itt az isteni gondviselést és irányítást szimbolizáló „Jó Pásztor” (=Krisztus) megjelenítéséről van szó. Zoltán József viszont azt állítja, hogy e reliefen Szent Vendel(in), a pásztorok védőszentje szerepel.⁹ Gyakorlatilag nem lehet eldönteni, hogy kinek van igaza, mivel nem ismerjük a készítőik tényleges szándékát, illetve a „Jó Pásztor”-ábrázolásnak többféle változata van.

A harmadik dombormű címe *A bűnbánó Dávid*. Két szélén egy-egy fa áll, közöttük oldalnézetben ábrázolt kalapos férfi ül a földön, felhúzott lábakkal. Dávid az ókori Izrael második királya volt, aki az ország irányításában és magánéletében egyaránt követett el bűnöket. Óbuda lakói az ő személyével, lelkiismeret-furdalásával kívánták jelezni, példázni saját vétkeik megbánását.

A talapzat mértani középpontjában, a szobrok szintjétől kezdődően, háromoldalú obelisz (oszlop) emelkedik. Homlokoldala előtt, a párkány szélénél egy körülbelül 20 centiméter sugarú gömb (földgömb?) található, ezen áll Szűz Mária szobra. A fej körül vasból kovácsolt, nyolc csillaggal díszített, karika alakú glória, afelett pedig – az oszlopra erősítve – korona és két puttó. Ettől eltekintve az obelisz mindhárom oldalsíkja teljesen sima, illetve dísztelen, és kompozit típusú fejezet (oszlopfő) zárja le. Ezen ül az építmény nevét adó Szentháromság-szobor, amelynek értelemszerűen három része van. Szemből nézve jobb oldalon a hosszú szakállú Atya(isten) helyezkedik el, bal keze földgolyón nyugszik. Baloldalt a Fiú (Jézus Krisztus), aki jobb kezével nagy keresztet tart. Kettejük között a Szentlelket megtestesítő, jelképező galamb. Mindhárom felett sugárglória. A Szentháromság-szobor mindegyik oldalának alsó sávját három-három (tehát összesen kilenc) puttófej díszíti.

A Szentháromság-szoborcsoport talapzata körül keskeny földszív húzódott, amit kerítés vett körül. A körülzárt terület alaprajza 60%-os körkikelyhez hasonlított, és 41 négyzetmétert foglalt el. A három sarokponton egy-egy kőposztamens, azon egy-egy szobor helyezkedett el. A kerítés köríves része a homlokoldal előtt húzódott, és két oszlop tagolta három részre. Ennek középső szakasza kétszárnyú ajtóként funkcionált. A jobb és bal oldali szobortól V alakban hátrafelé futó kerítés felezőpontjában egy-egy oszlop állt. A szobrok alatti kötőbök négyzetesek, a kaput és a kerítésrácsot stabilizáló kőoszlopok hengerek voltak. Ez utóbbiak tetejét négyzetes kőlap és -golyó zárta le. A kerítést alkotó függőleges, lánzsavégű vasrudak velük azonos, körülbelül 170 centiméteres magasságban végződtek.

A szobrokat megint szemközti pozícióból vesszük sorra. A bal oldali alkotás egy meztelen férfi, akinek csak az ágyékát fedi valamilyen rongydarab (7. kép). Háta mögött Y alakú, csonka fatörzs, ehhez kötötték ki a lábát, két ágához a két kezét. Bal combjából, hasából, melléből vas nyílvevesszők állnak ki. Feje felett sugárglória. Ő (Szent) Sebestyén, aki a III. században a római hadseregben szolgált. Keresztény hite miatt a császár halálra ítélte, de a testébe lőtt nyilak nem ölték meg. Sebeiből felépült, de másodsorra már nem kerülhette el a vértanúságot. A középkortól kezdve őt jelenítették meg leggyakrabban a pestissel kapcsolatban.¹⁰

A kerítés jobb oldali sarkán Szent Rókus szobra áll (8. kép). A szakállas férfi vállgalléros, hosszú köpenyt visel, hátul a nyakában, a tarkóját takarva széles karimájú kalap lóg. Feje felett sugárglória. Bal alkarját felemeli, jobb kezével felhúzza ruháját a bal lábáról és mutatóujjával a combján lévő sebre mutat. Jobb lába mellett kutya ül.

Rókus a XIV. században élt. Római zarándoklata során számos pestises beteget ápolt, és közben maga is megkapta a szörnyű kórt. Egy erdei kunyhóba húzódva várta a halált. Ekkor egy kutya talált rá, majd hordott neki élelmet, végül elvezette hozzá a gazdáját, aki aztán meggyógyította. Ezután visszatért szülővárosába, ahol kémkedés gyanújával börtönbe vetették. Öt évvel később itt halt meg. Holtteste mellett táblát találtak a következő, isteni kinyilatkoztatásnak tekintett szöveggel: „Akik pestisben megbetegednek és Rókushoz folyamodnak, meggyógyulnak.” Kézenfekvő tehát, hogy Rókus már a XV. századtól a fertőző betegségekben szenvedők és az orvosok védőszentje lett. Kultusza hazánkban viszonylag későn, csak a XVIII. század elején terjedt el.¹¹

A harmadik, azaz hátsó sarkon ugyancsak egy szakállas férfialak helyezkedik el (9. kép). Hosszú ruhát, köpenyt és váll-leplet visel. Jobb kezét kérően előrenyújtja, bal kezében nyitott könyvet tart. Jobb

2. Xavéri Szent Ferenc. Erdélyi Mór felv. 1934 előtt

3. Borromei Szent Károly. Erdélyi Mór felv. 1934 előtt.

4. Szent Flórián. Erdélyi Mór felv. 1934 előtt

5. A talapzat homlokoldala, 1931 előtt

6. A talapzat homlokoldala, 1931 után

7. Szent Sebestyén. Erdélyi Mór felv. 1934 előtt

8. Szent Rókus. Erdélyi Mór felv. 1934 előtt

9. Valois Szent Félix

centiméterrel nagyobb. Az általunk kiszámított, valószínű értékeket a 2. számú rajzon tüntetjük fel.

Állagmegóvásról nincs tudomásunk vagy bizonyítékunk, de mivel a fényképeken javítások, megerősítések nyomai láthatók, ezek alkalmasszerű karbantartásra engednek következtetni. Kivétel egyetlen eset, amiről az a majdnem négyzetes kőtábla tudósít, melyet 1931-ben, a talapzat homlokfalának közepébe, viszonylag közel a talajszinthez helyeztek el (6. kép), a következő szöveggel:

Hálából
 aranymiséje emlékére
 renováltatta
 SAGMÜLLER JÓZSEF
 praelatus apát-plébános
 1931

(Sagmüller József 1903–1936 között teljesített szolgálatot az óbudai Szent Péter és Pál Főplébánián.)

Az Árpád híd építése 1939-ben kezdődött és a Kulcsár utca–Szentlélek tér–Tavaszi utca vonalában haladt. A Szentlélek utca déli oldalának lebontása kitágította a Szentlélek teret, de magát a szobrot semmi nem veszélyeztette. 1943-ban, a háború miatt, a munkálatok megszakadtak.

A szoborcsoport 1945 elején, az utcai harcok következtében szenvedte el a legnagyobb mértékű károsodást. Megsemmisült vagy eltűnt a kerítés délkeleti sarkán álló Szent Sebestyén-szobor. Megsérült a

lábánál két összeölelkező gyermek figurája látható. Feje felett a szokásos sugárglória.

A szobor Valois Szent Félixet,¹² a trinitárius rend egyik alapítóját (XII. század) ábrázolja. Egészen bizonyos, hogy szerzeteseik járvány idején végzett munkája, illetve óbudai megtelepedésük miatt esett rá a választás.

Részben ide kapcsolódóan kell megjegyeznünk, hogy Valois szent Félix kivételével az összes többi szentet gyakran jelenítették meg a barokk művészetek. Tehát az óbudai Szentháromság-szoborcsoport témaválasztás szempontjából (is) teljes mértékben beleilleszkedett a kor gyakorlatába, megfelelt a kor divatjának.

Meglehetősen problematikus a szobrok, posztamensek, kerítés, alépítmény, obeliszk magasságának meghatározása. A korábban felsorolt források közül kizárólag Schmall ad ilyen adatokat. Természetesen a mérés módját, körülményeit nem ismerjük, de gyaníthatóan valahol itt kell keresni annak okát, hogy a Budapesti Történeti Múzeumba ötvennyolc évvel később bekerült szobrok magassága 20-40

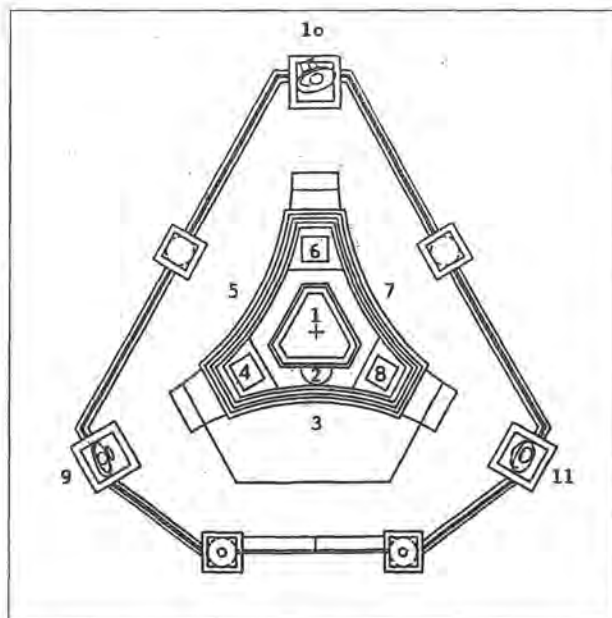
Xavéri Szent Ferenc alatti konzol tekercsszerű vége, a középső obeliszk oszlopfője, letört a Szűz Mária feletti korona fele, elgörbült a csúcson lévő kereszt teteje. 1948-ban folytatódott az Árpád híd építése, majd 1950. november 7-én megnyitották a forgalom előtt. A hídfő környékének rendezésére nem került sor, ennek köszönhetően a Szentháromság-szoborcsoport továbbra is háborítatlanul állt a híd lejáratának északi oldala mellett. A szakirodalomban olvasható téves datálásokkal (1940-es évek, 1950 stb.) ellentétben valójában 1956-ban bontották le, mégpedig teljesen indokolatlanul. A hét szobor és a szétszedett kerítés, talpzat és oszlop darabjai a közeli Zichy-kastély udvarába kerültek, és ettől kezdve ott hevertek gazdátlanul.

Bontási jegyzőkönyv vagy valamiféle más dokumentáció nem készült, mert egyrészt ez akkor nem volt kötelező, másrészt nem volt hivatalos szerv, amely az ilyen jellegű munkákat felügyelte volna. A Budapesti Múemléki Felügyelőség csak egy évvel később, 1957-ben alakult meg.

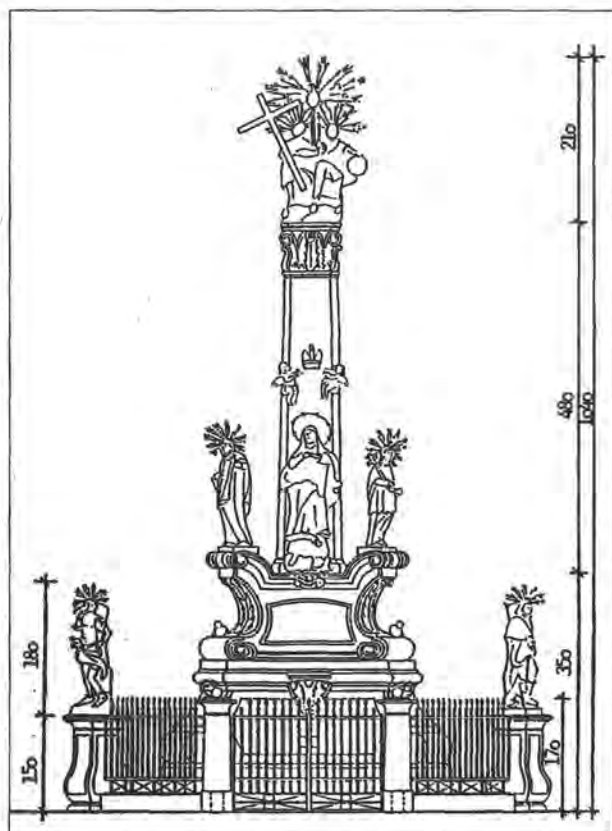
1959-ben a szobrok a Budapesti Történeti Múzeum újkori osztályára, a Kiscelli Múzeumba kerültek. A bontott köveket az évek során ismeretlen személyek lassan széthordták a Zichy kastély kerítetlen udvaráról. A III. kerületi tanács közreműködésével egyes darabok a csillaghegyi Fodros utcai általános iskola udvarán kerültek beépítésre.

A szobrok és domborművek elhelyezkedése.
Silvester Csaba rajzai

1. Szentháromság
2. Szűz Mária
3. Szent Rozália (dombormű)
4. Xavéri Szent Ferenc
5. Jó pásztor (dombormű)
6. Szent Flórián
7. A bűnbánó Dávid (dombormű)
8. Borromei Károly
9. Szent Sebestyén
10. Valois Szent Félix
11. Szent Rókus

A Szentháromság-szoborcsoport rekonstruált magassága, centiméterben.

JEGYZETEK

1. 59.58.1–59.58.7 leltári számokon
2. A járvány leírása GÁL tanulmányán (34–35.) alapszik.
3. A szakirodalomban a „pestisoszlop” és „fogadalmi emlék” megnevezés is előfordul. GERŐ László: Magyar műemléki ABC. Bp., 1984. 178.
4. Ma ez a hely nagyjából a Szentlélek tér déli oldalán lévő járda, gyalogátkelő és a délnyugati épületsarok (12. sz.) közötti szakaszának felezőpontja.

5. Az említett közterületek nevei:

?	–	1874. dec. 17.	Szentháromság tér
1875	–	1953(?)	Szentlélek tér
1953(?)	–	1990	Korvin Ottó tér
1990	–		Szentlélek tér

?	–	1875	Fő utca
1875	–	1878	Felső Fő ut(ca)
1879	–		Szentlélek tér

?	–	1875	Hajós utca/Halász utca
1875	–	1939(?)	Naszád utca

6. SCHMALL, 208–211.

7. PETRIK, 60–64.

8. BÁLINT, 241.

9. ZOLTÁN, 62.

10. BÁLINT, 228–229.

11. I. m. 230–231.

12. Egyes szerzők a „Fülöp” nevet használják, ami téves magyar fordítás.

Köszönjük Silvester Csaba építésznek (BUVÁTI Rt.), hogy rajzait felhasználhattuk.

IRODALOM

- BÁLINT Sándor: Adalékok a hajdani pestisjárványok magyarországi hiedelemvilágához. In: Népi gyógyítás Magyarországon. Orvostörténeti Közlemények 7–8. Bp., 1975. 225–243.
- FALLENBÜCHL Ferenc: A rabváltó trinitárius szerzetesek Magyarországon. Bp., 1940. 179
- FEJES György: Az óbudai barokk Szentháromság-szobor. Budai Krónika, 1942. 38. sz. 1–2.
- GÁL Éva Óbuda 1541–1848. In: Tanulmányok Óbuda történetéből III. (Szerk.: KABA M.–KECSKÉS J.) Bp., 1990. 1–94.
- HAAG, Herbert: Bibliai lexikon. Bp., 1989. 985. Budapest Műemlékei II. Bp., 1962. 735
- A keresztény művészet lexikona (Szerk.: SEIBERT, Jutta) Bp., 1989. 329
- LIBER Endre: Budapest szobrai és emléktáblái. Bp., 1934. 495
- Óbuda évszázadai (Szerk.: KISS Cs.–MOCSY F.) Bp., 1995. 592
- PETRIK Albert: A régi Buda-Pest építőművészete II. Bp., 1911. 103
- SCHMALL Lajos: Budapest közterein álló vallásos jellegű szobrok leírása és története (kézirat) Bp., 1900. 213
- SCHMALL Lajos: Buda-Pest utcái és terei. Bp., 1906. 129
- SCHOEN Arnold: Óbuda múltjából. Bp., 1935. 64
- Szentesi lexikon. Bp., 1994. 415
- VOIT Pál: A barokk Magyarországon. Bp., 1970. 202
- WHITE, E. Kristin: Szentesi kislexikon. Bp., 1993. 271.
- ZAKARIÁS G. Sándor: Budapest, Bp., 1961. 237.
- ZOLTÁN József: A barokk Pest-Buda élete. Bp., 1963. 367.

MIKLÓS LÉTAY

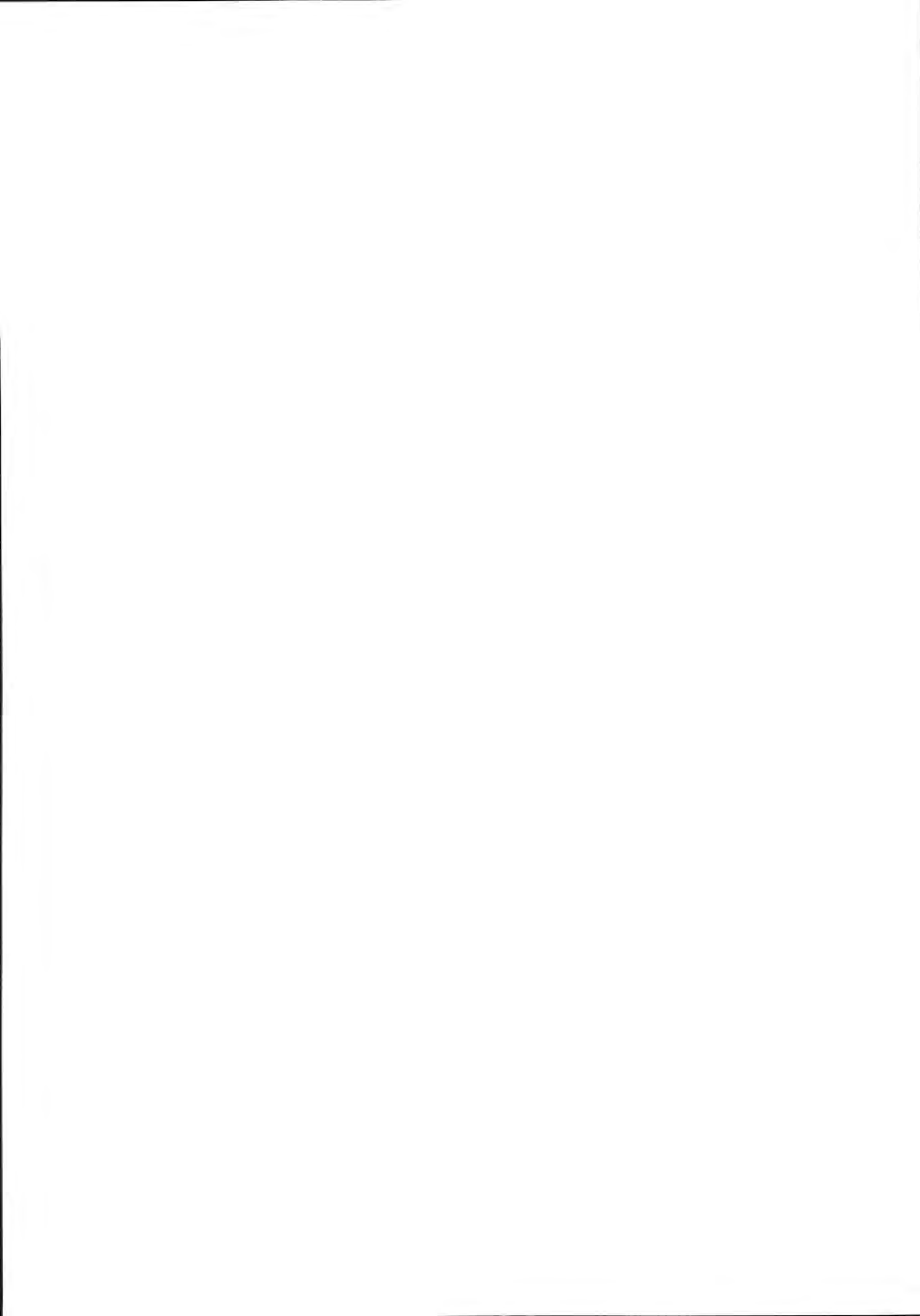
DIE HEILIGE DREIFALTIGKEITSSTATUE IN ÓBUDA-BUDAPEST

ZUSAMMENFASSUNG

Am Ende des 17. und am Anfang des 18. Jahrhunderts wurden nach den wütenden Pestepidemien im ganzen Land mehrere Heilige Dreifaltigkeitsstatuengruppen, meistens auf den Hauptplätzen der Ortschaften, errichtet. Eine dieser Barockstatuen wurde auf dem Heiligen Geistplatz am Brückenkopf der heutigen Árpádenbrücke von den Einwohnern aus Altofen (Óbuda) aufgestellt.

Das Werk hat den Grundriß eines gleichseitigen Dreiecks, bestehend aus einem Block in der Mitte, dem Erdstreifen ringherum und dem angrenzenden Zaun. Der untere Teil des zentralen Blocks war ein dicker Sockel, dessen drei Ecken von je einer Statue geschmückt wurden. Aus deren Ebene hob sich als eine senkrechte Axe der dreiseitige Obelisk, an dessen Vorderseite, die Heilige Jungfrau und an der Spitze die Heilige Dreifaltigkeitsstatue stand. An den drei Ecken des Zaunes standen auch Statuen. Das ganze erstreckte sich auf einer Fläche eines Viertelkreises.

Im Zweiten Weltkrieg erlitt die Statuengruppe starke Schäden. Die Heilige ist Sebastienstatue am Zaun ging, verloren. 1956 wurde die ganze Gruppe aus unbekanntem Gründen abgerissen. Obwohl sieben Statuen in die Sammlung des Museums der Stadt Budapest (Schloßmuseum Kiscell) gelangten, wurden sie der kunsthistorischen Forschung total vergessen.

PETŐ MÁRIA
DOMENICO SESTINI
MÁSODIK MAGYARORSZÁGI UTAZÁSA

Az olasz tudós és utazó első magyarországi útjáról e kiadvány előző számában (TBM XXV.) már megjelent egy ismertetés, mely kiemelten foglalkozott Sestini 1780 nyarán tett pest-budai látogatásával.¹ Életrajzírója, Tullio Monaldi közlése szerint² – és maga a szerző is több ízben említi –, hogy Bécsből Konstantinápolyba történő visszatéréséről is készült egy útinapló *Descrizione del viaggio fatto da Vienna per il Danubio insino a Rusciuk, e di là per terra insino a Varna, dove il Mar-Nero mi resi a Costantinopoli* (Berlin, 1807. 74.) címmel. Nemrégiben sikerült hozzájutni ehhez a munkához, amely a magyar kutatásban eddig teljesen ismeretlen volt. Talán azért nem merült fel a visszatérésről szóló napló létezése az utazásával foglalkozó kutatók gondolatában, mert Sestini a nálunk legismertebb munkájában, a *Viaggio curioso-scientifico-antiquario per la Valachia, Transilvania e Ungheria fino a Vienna* című könyvében közöl egy írást *Itinerario per guida dei viaggiatori, che vaghi sono di far viaggio per alcune parti dell' Ungheria e della Transilvania* címmel, s minthogy Pozsonytól Nagyszebenig közli az adatokat, úgy tűnhetett, mintha ez a visszautazásról szólna. Időközben sikerült azonosítani ennek a műnek a forrását, ez pedig nem más, mint Johann Lehmann: *Reise von Pressburg nach Hermannstadt* (Leipzig, 1785) című könyvének olaszra fordított, kivonatos változata. Sestini Itinerariójában semmiféle utalás nem található arra vonatkozóan, hogy a szöveget mástól vette át, úgy tűnik, hogy abban a korban a szerzői jogot még nem vették olyan komolyan, mint manapság. Az átvétel ténye akkor derült ki, amikor Sestini bibliográfiáját,³ melyet a *Viaggio curioso...* könyvéhez mellékelte, átnéztük és ellenőriztük. Különös módon a szerző korábban, 1807-ben jelentette meg a visszatéréséről írott naplóját, míg az odavezető útjáról készített csak az utazás után 35 évvel később, 1815-ben. A késedelemre talán személyes okok vezették. 1778-ban érkezett Konstantinápolyba,⁴ és itt ismerkedett meg Sir Robert Ainslye-vel, a Portához kirendelt brit követtel, akivel barátságot kötött, és aki megbízta azzal, hogy éremgyűjteményét gyarapítsa és rendezze. E célból több utazást tett az akkori török birodalom területén, érmeket vásárolt, melyeket a követ gyűjteményében helyezett el. Egy rövid ideig Bukarestben tartózkodott Ypsilanti fejedelem udvaránál az olasz levelezés titkárának minőségében, de mivel akkori megbízatásával nem volt elégedett,⁵ továbbutazott Bécsbe, hogy ott numizmatikai tanulmányokat folytasson. Sestini 1780. július 16-tól augusztus 25-ig tartózkodott Bécsben, ahol ismeretséget kötött a kor neves numizmatikusaival, majd innen tért vissza Konstantinápolyba, hogy eleget tegyen mecénása megbízásának, azaz hogy feldolgozza és publikálja az éremgyűjteményét. Feladatát elvégezte, és 4 vaskos kötetben jelentette meg ezt a munkát 1789–90 között.⁶

Időközben, 16 évi barátság után, kapcsolata megromlott a brit követtel, s ez a körülmény nagyon bántotta szerzőnket. Az 1815-ben megjelent *Viaggio curioso...* című munkájának ógörög nyelvű mottója – „Sokan, akik barátoknak látszanak, nem azok, akik meg nem látszanak, azok. A bölcs dolga tehát, hogy mindegyiküket megismerje. Őrizkedj azok barátságától, akiknek a szándéka kétes.”⁷ – minden valószínűség szerint Ainslye-re vonatkozik. 1792-től nem is tért többé vissza Konstantinápolyba.

A *Viaggio curioso...* befejező sorai bécsi megérkezését, szálláskeresését idézik fel, a második napló pedig a visszatérés, az elutazás megszervezésével kezdődik. A Bécsben eltöltött másfél hónapról Sestini sem itt, sem máshol nem számolt be.

Második, Magyarországon keresztül vezető útját szerzőnk vízi úton, a Dunán hajózva szándékozott